

Türkiye İktisadiyatı

1938 SENESİNDE TÜRK HARİCİ TİCARETİ

I

On senedenberi ilk defa olarak 1938 yılında haricî ticaretimiz, cüz'î olmakla beraber, bir passif bakiyye ile kapanmıştır; ithalât (150 milyon Türk lirası) ihracatı (145 milyon Türk lirası) beş milyon liralık bir farkla tecavüz etmiştir. Halbuki 1937 senesinde 24 milyon liralık bir ihracat fazlası kaydedilmişti.

Haricî ticarete husule gelen bu tebeddül, ithalâtın (+ 35 milyon T. lirası veya %31) ihracata (+7 milyon T. lirası veya %5) nazaran daha ehemmiyetli surette tezayüdünden tevellüt etmiştir. 1938 senesi dünya ticareti 1937 senesi seviyesine nazaran % 10 dun bir vaziyette olduğu halde Türkiye haricî ticareti, dünya ticaretinin umumî inkişafında müşahede edilen bu sukutun aksine olarak, passif bir şekilde dahi olsa artmakta devam etmiştir. 1933 buhran senesile mukayese edildiği takdirde, 1938 senesinde Türkiyenin ihracatı, Türk lirası esas olmak üzere, bir buçuk misline (altınla ifade olunduğu takdirde + %25) ve ithalâtı ise iki misline (altınla ifade olunduğu takdirde + % 66) baliğ olmuştur. Sıklet bakımından yapılacak bir tetkik, Türkiyenin 1932 - 33 senesinden itibaren ziraî ve sınaî maddeler fiatları arasındaki nisbetlerin tebeddülünden büyük faydeler temin ettiğini gösterir. Fakat buhran senelerinde ziraî ve sınaî mevut fiatları arasında mevcut bulunan nisbet bugün Türkiye gibi bir ziraat memleketi için 1929 senesinden evvel olduğu kadar müsait değildir.

II

Türk haricî ticaretinin emtia itibarile terkibi tabiatile, sanayileşme devresinde bulunan bir ziraat memleketinin emtia mübadelesi için tipik olan vasıfları irae etmektedir.

İthalât kısmında madenler, madenî eşya, makineler ve bunlara mümasil sair maddeler gittikçe müteyayit bir şekilde ön safta yer almaktadır. Bu maddeler 1938 senesi umumî ithalâtının %40 ını teşkil ettikleri halde, 1937 senesi umumî ithalâtının %35 i ve 1933 senesinde ise yalnız %25 ni teşkil etmekte idiler. İthal edilen maddeler arasında nakil vasıtaları ithalâtı dahi oldukça yüksek bir tezayüt arz etmektedir. Mezkûr vasıtalar, 1938 senesinde umumî ithalâtın %8 ni, 1937 senesinde yalnız %4 ünü ve 1933 senesinde ise ancak %3 e yakın bir kısmını teşkil ediyorlardı. Son 1938 senesi içinde nakil vasıtaları ithalâtında bu suretle husule gelen inkişaf bilhassa, başlıca Almanyadan olmak üzere, mühim miktarda ticaret gemilerinin peyderpey tesellüm edilmekte olmasile izah edilebilir. Diğer taraftan, filvaki 1937 senesinde olduğu gibi, 1938 senesinde de mensucat ithalâtı, mutlak kıymete göre, 1932 - 1936 senelerine nazaran mühim miktarda tezayüt etmekle beraber, kıymet ve miktar bakımından dünya iktisadî buhranından evvelki idhalât seviyesinin oldukça dînunda bulunmaktadır ve on sene evvel umumî ithalâtın takriben dörtte birine baliğ olan pamuklu mensucat ithalâtının nisbeti 1938 senesinde umumî ithalâtın %15 ini teşkil etmek suretile bir tenakus arz etmiştir. Bu meyanda ayrıca nazarı dikkate alınması lâzım gelen nokta, arada geçen müddet zarfında Türk nüfusunun yalnız miktar itibarile artmış olması değil, aynı zamanda bu nüfusu teşkil eden fertlerin satın alma kabiliyetlerinin de mühim miktarda yükselmiş bulunmasıdır. Mensucat ithalâtı yekûnu 1933 senesinde umumî ithalâtın %36 sını teşkil ettiği halde, 1938 senesinde umumî mensucat ithalâtı umumî ithalâtın ancak %22 sine baliğ olmaktadır. Yukarıda kısaca işaret edilen inkişaf temayüllerini mümkün olduğu kadar yekdiğerile münasebettar hâdiseler mânasında anlamak lâzımdır.

Bu husus mensucat ithalâtının yakından tahlili nisbetinde daha ziyade tevazzuh eder. Henüz on sene evvel umumî mensucat ithalâtının 1/5 ilâ 1/6 sına baliğ olan mamul mensucat ithalâtı bu gün hemen hemen sıfıra müncer olmuştur. Aynı suretle kumaş ithalât nisbeti dahi takriben 3/4 ten 2/3 çе düşmüştür. Buna mukabil umumî mensucat ithalâtında iplik miktarı (hali hazırda umumî mensucat ithalâtının 1/3 ünü teşkil etmektedir) on sene evvelkine nisbetle dört misli tezayüt etmiştir. Yukarıdaki rakamlar millî pamuk sanayiinin inkişafı yolunda sarfedilen gayretler ve elde edilen terakkiyat hakkında bir fikir verir. Mezkûr sanayi, malûm olduğu üzere, bü-

yük miyasta devletçi bir karakter taşır ve bugün pamuk ipliği ve pamuklu eşyaya olan dahilî ihtiyacın nısfını karşılayacak vaziyettedir, buna mukabil yünlü mensucata olan dahilî ihtiyacın temininde millî sanayiinin hissesi hemen hemen % 85 e balığ olmaktadır.

Millî sanayiün ham pamuğa olan ihtiyacının gittikçe artmasına ve pamuk ihracatında gerek miktara ve gerekse bilhassa kıymete müteallik temevvücatının fevkalâde büyük olmasına rağmen, mezkûr madde Türk ihracat ticaretinde bugün dahi ehemmiyetli bir rol oynamaktadır, 1938 senesinde 10,2 milyon Türk lirası kıymetinde (umum ihracat kıymetinin % 7 si) ve 26000 ton miktarında pamuk ihraç edilmiştir, halbuki 1937 senesinde ihracat 5,5 milyon Türk lirası (umum ihracat kıymetinin % 4 ü) ve 11,000 ton miktarında olup, 1936 senesinde mezkûr madde ihracatı kıymet itibarile 9,5 milyon liraya (umum ihracat kıymetinin % 8 i) ve miktar itibarile 23000 tona balığ olmuştur. Aynı büyük temevvüçler yün ve tiftikte de görülmektedir; 1938 senesinde her iki maddeden yapılan ihracat yekûnu miktar ve kıymet bakımından bir evvelki sene seviyesine nazaran mühim miktarda bir tenezzül kaydetmiştir. (1938 senesinde yün ve tiftik ihracatı bir arada 7 milyon Türk lirasına balığ olmuştur. Halbuki 1936 ve 37 senelerinde her iki maddenin ayrı ayrı ihracat kıymetleri 12 şer milyon lira idi). Oldukça mühim bir tenakus arzemesine rağmen tütün 1938 senesinde dahi Türk ihracat ticaretinde yine birinci mevkie ihraz etmiş ve takriben 40 milyon Türk liralık (22000 ton sıkletinde) ihracat yapılmak suretile umumî ihracat kıymetinin % 27 sini teşkil etmiştir. 1937 senesinde ise tütün ihracatı 40 bin tonluk ve 44 milyon Türk liralık bir kıymetle umumî ihracat kıymetinin takriben % 32 sini teşkil etmişti ; halbuki meselâ 1936 senesinde tütün ihracatı (miktar 23000 ton, kıymeti 24 milyon Türk lirası) umumî ihracatın % 20 sine balığ oluyordu. Tütün ihracatında husule gelen bu azalma daha ziyade fındık, ceviz ve meyva ihracatının arttırılması suretile telâfi edilmiştir. Bilhassa kuru üzüm ihracatında mühim bir tezayüt kaydedilmişti (ihracat, miktar itibarile üç misline ve kıymet itibarile 6 milyondan 14 milyon Türk lirasına balığ olmuştur). Aynı suretle fındık, ceviz ve incir dahi evvelki senelere misbetle yüksek bir miktarda ihraç olunmuştur.

Ayrıca maden ihracatında müşahede edilen tezayüt de son derece mühimdir; bu tezayüt, bir taraftan ecnebî memleketler tarafından vaki olan talebin arttığı (fazla talep kısmen harp sanayiü ihti-

yağlarma cevap vermek lüzum ve zaruretinden tevellüt etmiştir), diğer taraftan memleketin zengin maden cevherlerinin, istihsalâtın rasyonalize edilmesi, nakil imkân ve vasıtalarının ıslahı suretile daha iyi bir şekilde işletilmesi hususunda hükümetin vaki gayret ve himmetlerini ifade etmektedir. Son on sene zarfında maden ihracatı miktar itibarile beş misline çıkmıştır. 1938 senesinde ihracat yuvarlak rakamla yedi milyon Türk lirasına ve umumî ihracat kıymetinin % 5 şe yakın bir kısmına baliğ olmuştur, 1937 senesinde ise ihracat kıymeti 6 milyon T. lirası idi; umumî maden ihracatındaki tezyüt umumiyetle krom ihracatında husule gelen tezyüdün bir neticesidir. (1938 senesinde beş milyon Türk lirasını aşan bir miktarda krom ihraç edilmiştir). Buna mukabil maden kömürü ihracatı evvelden olduğu gibi bugün de cüz'î bir rol oynamaktadır (1938 senesinde 342000 tonluk 2 milyon Türk lirası kıymetinde maden kömürü ihraç olunmuştur).

Hülâsa Türk haricî ticaretinin emtea itibarile terekübü son sene zarfında dahi on senedenberi tâbi olduğu temayüllerin tesiri altında bulunmuştur. Memleketin gittikçe sanayileşmesi, nakil vasıta ve imkânlarının ıslahı ve saire gibi sebepler, istihsal vasıtaları ithalâtının nisbî ehemmiyetinin daimî olarak artmakta olduğunu kolaylıkla izah eder. Buna mukabil daha ziyade ziraî mahsullerden tereküp etmekte bulunan ihracatımızın bünyesinde, mahsulde seneden seneye husule gelen temevvüçler dolayısıyla, bazı değişiklikler vücade gelmektedir. Hiç şüphesiz bu meyanda pamuk ve maden ihracatının arttırılması ve ihracat maddelerinin ıslah ve standardizasyonu hususunda hükümetçe sarfolunan mesai dahi rol oynamaktadır. Nihayet Türkiyenin haricî ticareti üzerinde ihracat ve ithalâtın mahreç ve menşe memleketlere göre inkisamını tebdile matuf dış ticaret siyasetinin hususiyetleri de müessir olmaktadır.

III

1933 senesinden itibaren Türk haricî ticaretinin aldığı istikamet, Almanyanın mütefevvik bir vaziyet iktisap etmesiyle tavsif olunabilir. 1936 senesine kadar Almanya ile yapılan emtea mübadelesi gittikçe artan bir ehemmiyet arz etmektedir. Mezkûr seneler içinde Türkiye, umumî ithalâtının % 45 ini Almanyâdan temin ediyor ve ihracatının nisfını mezkûr memlekete sevk ediyordu. 1937 senesinde Türk ihracatında Almanyanın hissesi % 36,5 , ithalâtında ise

% 47 idi. Buna Avusturya ve Çekoslovakya ile yapılan ticaret te ithal edildiği takdirde 1938 senesinde Almanyanın Türk ithalâtındaki hissesinin % 51,4 te (1937 : % 46,3) ve ihracatındaki hissesinin ise % 47,6 ya (1937 : % 42,9) çıktığı görülür. Buna mukabil 10 sene evvel yani 1929 senesinde Almanyanın Türkiye ithalâtındaki hissesi yalnız % 23,5, ihracatındaki hissesi ise % 16 idi. Şu halde on sene zarfında «Büyük Almanya» mn Türkiye için olan nisbî ehemmiyeti ithalâta iki misil, ihracatta ise üç misil tezeyüt etmiştir. Bu inkişaf vasi mikyasta Türk-İtalyan emtea mübadelesinin zararına olmuştur. Filhakika 1938 deki Türkiye umumî ihracatında İtalyanın hissesi geçen seneye nazaran iki misli fazla olmakla beraber (% 10 : % 5), 1929 - 1931 senelerinde bu nisbetin % 20-25 olduğu düşünülecek olursa 1938 senesinde husule gelen bu tezeyüde rağmen İtalyanın hissesi yine ehemmiyetli surette dun bir vaziyet arz etmektedir. Türk ithalâtında İtalyanın hissesi 1938 senesinde % 4,75 olup 1937 senesine nazaran yine düşük bir vaziyettedir (1937 : % 5,32). On sene evvel bu hisse vasatî olarak % 13-14 balığ oluyordu. Buna mukabil Rusyanın Türk dış ticaretindeki hissesinde ancak cüz'î temevvücat kaydedilmiştir. Uzun zamandanberi muntazaman Türk ihracatının % 4-5 i Rusyaya sevk olunmaktadır. Halbuki Rusya Türkiyenin umumî ithalâtına % 4 - 7 ile iştirâk etmektedir. Her halde şuna işaret etmek lâzım gelir ki, Rusyanın 1938 de Türkiyeye yaptığı ihracatın ehemmiyeti (% 4), geçen seneye nisbetle (% 6) bir tenakus göstermiştir. Keza 1932 - 1937 seneleri arasında muntazaman tezeyüt eden Amerikanın Türkiye ithalât ticaretindeki mühim mevkii son sene içinde ehemmiyetli surette sarsılmıştır (ithalât hissesi % 15 ten % 10,5 ğa düşmüştür); bununla beraber Türk mahsulâtı için bir mahreç olarak Amerika uzun zamandanberi işgal ettiği mevkii muhafaza edecek vaziyettedir (% 10-14 arasında; 1938 de % 12,26). Son zamanlar zarfında İngiltere Türkiyeye açtığı mal kredisi dolayısıyla mevkiiini ihracatçı olarak mühim surette ıslah etmeğe muvaffak olmuştur (1937 senesinde Türkiyenin umumî ithalâtındaki hissesi % 6,23 iken 1938 de % 11,21 olmuştur); buna mukabil umumî Türk ihracat ticaretinde İngilterenin hissesi % 7,1 den % 3,4 e düşmüştür. Bu vaziyeti tevlit eden sebeplere aşağıda temas edilecektir. Türk ihracatında Fransanın hissesi 1938 senesinde de % 3-4 le beş senedenberi işgal ettiği düşük vaziyeti muhafaza etmiştir (buna mukabil on sene evvel Fransanın hissesi % 12 den fazla idi). 1929 - 1931 senelerinde takriben % 10-11 ve buna mukabil 1938 senesinde yalnız % 1,3 (1937

de % 1,1) e düşmek suretile Fransanın Türkiyeye vaki ithalâtı ihracata nazaran çok daha fazla bir tenakus arz etmektedir. Nihayet Türkiyenin diğer dört Balkan memleketi ile emtia mübadelesi 1937 senesinde umum dış ticaretinin % 2,6 sını teşkil etmesine mukabil 1938 senesinde bu miktar % 3,5 ға baliğ olmuştur [*].

Hülâsa olarak diyebiliriz ki, Türk haricî ticaretinin mahreç ve menşе bakımından dağılışı gittikçe daha fazla tek taraflı bir karakter iktisap etmiş ve bir kaç senedenberi memleketin takriben yarı ithalât ve ihracatını yalnız başına kendi nefsinde toplamış olan Almanyanın hâk'm tesiri altına girmişti. Bu vaziyet, Klering mukavelelerini esas itihaz ederek ve malûm fiat siyasetine dayanarak Balkan memleketlerindeki rakiplerini bertaraf etmeğe muktedir olan yeni Alman ticaret siyasetinin muvaffakiyetini tebarüz ettirir.

IV

Klering mukaveleleri mevcut olan memleketlerle Türkiyenin emtia mübadelesinin ehemmiyeti 1938 senesinde de tezayüt etmiştir; umumî dış ticaretin % 83 ten fazla bir kısmı mezkûr memleketlerle icra olunmuştur (1937: % 78). Buna mutabık olarak serbest döviz mukabili mal alıp satan memleketlerle yapılan ticaretin nisbî ehemmiyeti % 18,4 den % 13,3 e düşmüştür. Serbest döviz mukabili muamele yapan memleketlerden başcası Birleşik Amerika devletleridir. 1938 senesinde Türkiye lehine hasıl olan serbest döviz bakiyesi, 1937 senesinde olduğu gibi iki buçuk milyon Türk lirasına baliğ olmuştur (1936 : beş milyon).

Bulgaristan ve Romanyadan sonra Türkiye bütün dünyada haricî ticaretinin en büyük kısmını Klering yolu üzerine inkişaf ettiren memleket olup İtalya ve Almanya ile birlikte en fazla Klering ve tediye mukavelelerine malik devletler arasında sayılabilir. Vasatî ve cenubu şarkî Avrupa memleketleri için Klering muamelâtının haiz olduğu çok büyük ehemmiyet göz önünde bulundurulacak olursa, beynelmilel ticaretten mütevellit duyunatın itfası ve matlubatın tahsili zımında Klering muamelâtının «normal» metot olduğu hakkında ekseriya mezkûr memleketlerde tesadüf olunan noktai nazarı kolaylıkla anlamak mümkün olur. Bununla beraber şu noktaya

[*] Bilûmum Balkan memleketlerinin dış ticaretinde Türkiyenin hissesi %8 e baliğ olmuştur.

işaret etmek icabeder ki, beynelmilel ticaret odasının hesaplarına nazaran, 1937 senesinde dünya ticaretinin 1/8 den az bir kısmı Klering yolu ile yapılmıştır. Şu hale göre dünya iktisadiyatında serbest döviz beynelmilel tediyat mukavelelerinde evvel ve ahır kat'î ve hâkim bir mevkie sahiptir, Klering mukavelelerinin âkit memleketler için geçici bir takım fevait ve muhasenata malik oldukları, üzerinde ihtilâf ve münakaşa edilemeyecek bir hakikattir. Fakat aynı suretle klering mukavelesinin bazı hususatta kendisile birlikte getirdiği mahzurlar da mevcuttur. Bu mahzurlar meyânında evvelâ, «sun'î» yani cihan piyasası fiatlarla alâka ve münasebeti olmıyan fiat seviyesinin teşekkülü, saniyen ihracatçılar ve bilhassa ithalâtçılar dış ticaret muamelelerini artık büyük mikyasta kendi veya müşterilerinin ihtiyaçlarının gösterdiği lüzum ve zaruretlere istinat ettirmeyerek daha ziyade klering muamelâtından mütevellit hesap vaziyetine uydurmak mecburiyetinde kalmaları gibi neticeler zikredilebilir. Bu mahzurlar Türk dış ticareti için de varittirler. Ve tarafeynin bütün gayretlerine rağmen meselâ İngiltere ve İsviçre gibi memleketlere Türk mahsulâtının daha büyük mikyasta sürümlerinin temini, cihan piyasası seviyesinin çok daha fevkinde bulunan fiatlardan dolayı, mümkün olamamaktadır. Türk dış ticaretinin mahreç ve menşe bakımından dağılışının hemen hemen her sene daha vazih bir şekilde göze çarpan tek taraflı karakteri tesadüfü ve muvakkat bir hâdise olmayıp bilâkis carî ticaret ve para siyaseti sisteminin tevlit ettiği mecburiyetin bir neticesidir. Para sisteminde esaslı bir değişiklik yapılmadan Türk ihracat ve ithalâtında mahreç ve menşe bakımından daha mütevazın ve ahenktar bir tevezzü kabili tasavvur değildir.

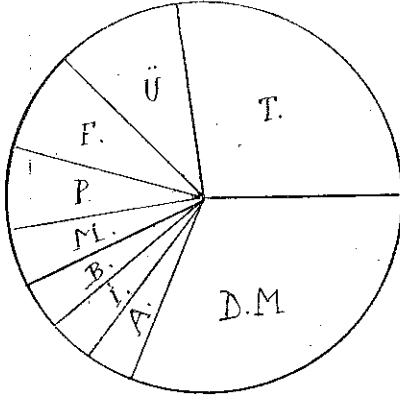
Ceviren :

Dr. ORHAN TUNA

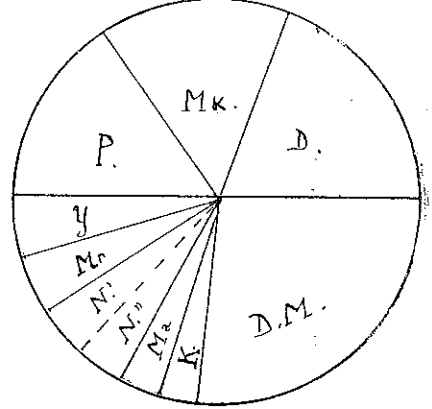
Prof. Dr. F. NEUMARK

1938 senesinde ithalât ve ihracatta başlıca maddelerin hissesi
(% olarak)

İhracatta

İthalâta

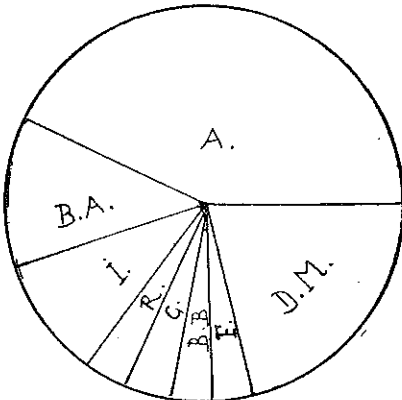

T. = Yaprak tütün	A. = Arpa	Y. = Yün (ipliği ve mensucatu)	va nakliyatı
Ü. = Kuru üzüm	D.M. = Diğer maddeler	Mr. = Mahrukat zıyutu madeniye	Ma. = Diğer nevi maadin
F. = Fındık	D. = Demir, çelik	N' = Kara nakliye vesaiti	K. = Kâğıt
P. = Pamuk	Mk. = Makinalar	N'' = Deniz ve hava nakliyatı	D.M. = Diğer maddeler.
M. = Madenler	P. = Pamuk (ipliği, mensucatu vs.)		
B. = Buğday			
I. = İncir			

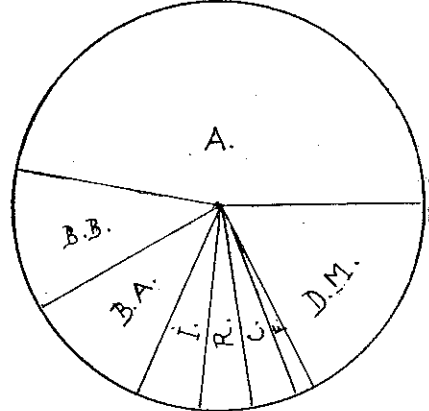
1938 senesinde her devletin hissesi

(% olarak)

İhracatta

İthalâta

- A = Almanya; B. A. = Birleşik Amerika Devletleri; B. B. = Büyük Britanya; İ. = İtalya; R. = Rusya; Ç. = Çekoslovakya; F. = Fransa; D.M. = Diğer memleket.

Türkiye ithalât ve ihracatı (1931 - 1938)

